

МОВНІ АНОРМАТИВИ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИХ ТЕКСТАХ (ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Питання мовних анормативів, що трапляються у текстах офіційно-ділового характеру, сьогодні є доволі актуальним. Найперше, це пов'язано із природою документа як основного виду ділового мовлення, який повинен не тільки зберігати й передавати в часі та просторі інформацію, зафіксовану на матеріальному носії [3, с. 2], а й відповідати повною мірою усім вимогам культури мовлення, до яких, зокрема, належать: *правильність* (відповідність літературним нормам, що діють у мовній системі); *змістовність* (передбачає глибоке осмислення теми й головної думки висловлювання); *точність* (залежить від глибини знань та ерудиції особистості, а також активного словникового запасу); *багатство* (передбачає використання різноманітних засобів вираження думок у межах відповідного стилю, уникнення невиправданого повторення слів, однотипних конструкцій речень); *виразність* (наголошування найважливіших місць свого висловлювання й вираження свого ставлення до предмета мовлення) та ін. [7, с. 12].

Науковці наголошують на важливості саме граматичної правильності як складника професійно-комунікативної компетентності мовця, оскільки за законами граматики відповідно до умов комунікативної ситуації здійснюється спілкування, створюються тексти різних стилів, типів і жанрів [6, с. 125]. До того ж, визначаючи важливість мовної культури у системі фахової освіти, дослідники підкреслюють, що під час спілкування необхідно вживати слово, враховуючи не лише його значення, а й утворювати форму слова чи будувати словосполучення чи речення відповідно до правил граматики [2, с. 41]. У зв'язку з цим вивчення граматичних анормативів, що трапляються в текстах офіційно-ділового характеру, наразі є актуальним.

Мета роботи – узагальнити типові граматичні анормативи, виявлені в текстах офіційно-ділового характеру.

Матеріалом дослідження є тексти найпоширеніших документів, укладені здобувачами вищої освіти нефілологічних спеціальностей Донецького національного університету імені Василя Стуса, які вивчають дис-

ципліни «Ділова українська мова» та «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Граматичні анормативи – це словоформи або граматичні конструкції, що суперечать чинним лінгвістичним нормам, а отже, й не відповідають системі та структурі мови [2, с. 41]. Це помилки, пов'язані з неправильним використанням словозміни та словосполук (неправильне вживання різних частин мови; невміння користуватися синонімічними формами іменників, прикметників; використання форм, що за межами речення; порушення зв'язку слів у реченні; неправильне вживання сполучників, порушення порядку слів тощо) [4, с. 450].

За нашими спостереженнями, мовні огріхи, зокрема й граматичні, у текстах документів з'являються, по-перше, у зв'язку з недостатньою професійною мовно-комунікативною компетентністю фахівців [1, с. 11], по-друге, з досить довільним потрактуванням поняття «вільне володіння державною мовою», що донедавна часто розуміли як просто уміння говорити українською мовою (здебільшого суржилом), тобто в офіційно-ділових текстах могли траплятися елементи калькування, діалектизми, просто-розмовні елементи тощо.

Серед граматичних помилок розрізняють *словотвірні, морфологічні та синтаксичні*. Словотвірні помилки з'являються через порушення правил утворення нових слів за вже чинними в мові словотвірними зразками. До появи морфологічних помилок призводить відхилення від правил вираження хоча б одного із граматичних значень тієї чи іншої самотійної частини мови – роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, стану, часу, виду. Порушення норм дієслівного та прийменникового керування, ненормативне вживання пасивних конструкцій, порушення норм уживання дієприслівників та їхніх зворотів, ненормативне використання активних дієприкметників теперішнього часу є причиною появи синтаксичних анормативів [2, с. 41–42].

На основі аналізу текстів документів, написаних студентами, ми встановили, що більшість анормативів з'являється на морфологічному та синтаксичному рівнях. Серед морфологічних огріхів значна кількість стосується саме граматичних форм іменника. Так, у заяві, подаючи інформацію про адресата, студенти доволі часто не відмінюють чоловічі прізвища з нульовим закінченням та закінченням *-о*, напр.: *Віталію Бондаренко* (замість *Бондаренку*), *Сергію Іваненко* (замість *Іваненку*), *Юрію Остапчук* (замість *Остапчуку*). Такі ж анормативи трапляються й під час заповнен-

ня інформації про самого заявника, напр.: *Лубенець Сергія Вікторовича* (замість *Лубенця*), *Чубенко Руслана Дмитровича* (замість *Чубенка*), *Потук Владислава Павловича* (замість *Потука*). Принагідно хочемо зазначити, що коли йдеться про знання правил відмінювання, то жодних проблем у здобувачів не виникає, тобто можемо з упевненістю говорити про сформовану мовну компетентність.

Виявлено граматичні анормативи і в службових листах. В основному вони спричинені недотриманням правил утворення форм кличного відмінка, особливо у поширених звертаннях, напр.: *Шановна Марія Василівна* (замість *Маріє Василівно*), *Високоповажний Петро Володимирович* (замість *Петре Володимировичу*). Зафіксовано також випадки анормативних утворень форм кличного відмінка від чоловічих імен м'якої групи, напр.: *Андріє Володимировичу* (замість *Андрію*), *Анатоліє Васильовичу* (замість *Анатолію*). Цікаво, що студенти пояснюють вибір саме такого відмінкового закінчення за аналогією до жіночих імен типу *Марія* (у кличному – *Маріє*), *Софія* (у кличному – *Софіє*), тобто ототожнюють іменники м'якої групи жіночого роду I та чоловічого роду II відмін.

Так само зафіксовані анормативи, що виникли через незнання правил утворення форм родового відмінка однини від іменників II відміни, що є назвами організацій, закладів, установ, напр.: *Донецького національного університета імені Василя Стуса* (замість *університету*), *здобувача вищої освіти економічного факультета* (замість *факультету*); а також через неврахування чергування закінчень *-ові, -еві, -єві* з *-у, -ю* в давальному відмінку іменників чоловічого роду II відміни, напр.: *ректору Іллі Хаджинову* (замість *ректорові*), *директору центру Андрію Онищенку* (замість *директорові*); *начальнику відділу Андрію Василенку* (замість *начальникові*).

Доволі поширеними є анормативи, пов'язані з порушенням норм керування (здебільшого прийменникового).

Серед них виділяємо: а) вживання зайвого прийменника **від** у другому реквізиті заяви, напр.: *від Пилипенка Матвія Сергійовича, від здобувача вищої освіти* (замість *Пилипенка Матвія Сергійовича, здобувача вищої освіти*); б) ненормативне вживання прийменника **по** на позначення послідовності подій в тексті автобіографії, напр.: *по закінченню школи / ліцею вступив* (замість *після закінчення*); на позначення напряму діяльності, згідно з яким відбувається дія: *навчаюся по спеціальності* (замість *за спеціальністю*); на позначення належності до теми, галузі знань або дисципліни, з якої щось виконують (у пояснювальній записці), напр.: *модульна конт-*

рольна робота по світовій історії (замість зі світової історії); в) неправильне вживання прийменника **в**, коли йдеться про належність до певної установи, напр.: *вступив в університет / інститут* (замість *до університету / інституту*).

Трапляються поодинокі випадки помилкового вживання / невживання прийменника **для** при словах-синонімах, що керують різними відмінковими формами, напр., *Петренкові В. І. характерні відповідальність, принциповість* (замість *для Петренка В. І. характерні / Петренко В. І. відповідальний, принциповий*); *головні риси, властиві для Марії Петрівни – це доброзичливість, щирість* (замість *Марії Петрівні властиві доброзичливість, щирість / Марія Петрівна доброзичлива, щира*).

Поява частини граматичних анормативів спричинена недотриманням норм уживання дієприслівникових зворотів, напр.: *Навчаючись у школі, мені доводилось брати участь у багатьох олімпіадах* (замість *брала участь*). У таких безособових реченнях варто уникати додатка у давальному відмінку.

Доволі часто текст заяви розпочинають не з присудка, вираженого дієсловом *Прошу*, а з підмета, вираженого особовим займенником *Я*, ускладненого прикладкою, напр.: *Я, Тетянчук Вікторія Володимирівна, прошу; Я, Андрієнко Юрій Павлович, прошу*. Оскільки інформація про заявника уже є в першому реквізиті, то повторювати її немає потреби, бо це тільки ускладнює текст документа.

Зловживання активними дієприкметниками теперішнього часу на зразок *виконуючий, діючий, завідуючий, виступаючий* так само фіксуються під час укладання документів здобувачами вищої освіти, що порушує норми культури мовлення, ускладнює сприйняття документа.

Отже, підтримуємо думку про те, що висококваліфікований фахівець повинен мати сформовану мовну і комунікативну компетентність, що передбачає розуміння структури мови, знання особливостей її словникового складу та граматичної будови, правил написання слів та їх використання в різних функціональних стилях, зокрема в офіційно-діловому [8, с. 157]. У зв'язку з цим головне завдання викладача-мовника сьогодні полягає у тому, щоб запобігати граматичним помилкам, систематично пропонуючи здобувачам завдання і вправи на саморедагування, взаємоперевірку, аналіз за певними критеріями текстів документів, що допоможе виробити стійкі навички у слово- й формотворенні, побудові словосполучень і речень.

Література

1. Антонюк О. Мовні анормативи в текстах юридичного характеру. *Граматичні читання – XII*: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (11–12 травня 2023 року) / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. Загнітко. Вінниця: Твори. 2023. С. 11–15.
2. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Граматичні анормативи у професійному мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2022. Вип. 58. С. 41–44.
3. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Відповідає офіційному тексту. На заміну ДСТУ 2732:2004. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2024. 28 с.
4. Куляс П. П. Типологія помилок: підручник-монографія. Київ: Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 464 с.
5. Лаган С. П. Типові помилки під час укладання документів. *International Forum: Problems and Scientific Solutions*. URL: <https://crust.ust.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6c2e10c3-947d-4c76-86a5-07bf33705586/content>
6. Пентилук М. І., Попова О. А. Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог: Вид. НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 124–131.
7. Шевчук С. Українське ділове мовлення: навчальний посібник / 6-те вид., випр. і допов. Київ: Алтера, 2008. 301 с.
8. Шитик Л. Типові граматичні помилки в мовленні претендентів на державну службу. *Філологічний часопис*. 2019. Вип. 1. С. 156–164.

Олена Білецька
(м. Вінниця)

МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ІМЕННИКІВ У СКЛАДІ СУБСТАНТИВНИХ ТРИКОМПОЗИТИВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Словоскладання є одним із найдавніших та водночас найпродуктивніших способів словотвору в німецькій мові. Утворення нових іменників шляхом поєднання кількох основ не лише розширює лексичний склад мови, але й відображає важливі семантичні процеси, що характеризують її розвиток на різних історичних етапах. Особливий інтерес у цьому контексті становлять багатокомпонентні композити, зокрема трикомпозиції, що демонструють складність та динамічність словотвірних процесів у німецькій мові. Поодинокі приклади таких лексичних одиниць зафіксовані вже в давньоверхньонімецькому періоді [1, с. 47–48]. Однак їхній системний характер стає очевидним лише в наступних періодах розвитку мови